

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI TA'LIMIDA 4K MODEL ORQALI O'QUVCHILARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Himoyeva Sarvarbegim Jamilovna

Buxoro davlat universiteti 1-bosqich doktoranti

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.01.1.035>

Annotatsiya. Bu maqolada boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi ta'limida mantiqiy tafakkurni rivojlantiruvchi 4K modeldan foydalanish va uning hozirgi zamon bilan chambarchas bog'liqligi haqida fikr yuritilgan. Chunki bugungi kunda munozarali ta'lim o'quv faoliyatining eng muhim shakllaridan biri hisoblanadi va bu o'quvchilarning tashabbuskorligini oshirishga, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Hozirgi rivoj topib, tobora taraqqiylashib borayotgan zamonda o'qituvchilar va o'quvchilar uchun zerikarli bo'lgan bir xildagi darslardan voz kechib, yangicha texnologilardan foydalanib, elektron vositalardan foydalanib dars faoliyatini olib borish o'quvchilarda fanga qiziqishni kuchaytiradi. Bu esa o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantiribgina qolmay, o'quvchilarda faollikni, bilimga changoqlik, tez fikrlash, hozirjavoblik kabi xislatlarni rivojlantiradi.

Kalit so'zlar. Ko'nikma, ijodiy, darslik, davriylik, an'anaviy, ommaviy, mezon, tizim.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES USING 4K MODEL IN THEIR NATIVE LANGUAGE AND READING LITERACY TRAINING

Himoyeva Sarvarbegim Jamilovna

Doctoral student of Bukhara State University, 1st stage

Abstract. This article discusses the use of the 4K model, which develops logical thinking in primary-grade mother tongue and reading literacy education, and its relevance to the present. Because today, controversial education is one of the most important forms of educational activity, and it helps to increase students' initiative and develop critical thinking. In today's developing and increasingly advanced age, abandoning the same lessons, which are boring for teachers and students, instead using technologists, conducting class activities using electronic tools increases students' interest in science. This not only forms a scientific worldview in students, but also develops such qualities as activity, thirst for knowledge, quick thinking, and responsiveness in students.

Key words. Skill, creative, textbook, periodic, traditional, public, criterion, system.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МОДЕЛИ 4К НА РОДНОМ ЯЗЫКЕ И ОБУЧЕНИИ ЧИТАТЕЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Химоева Сарварбегим Джамиловна

Докторант Бухарского государственного университета, 1 ступень

Абстрактный. В данной статье рассматривается использование модели 4К, развивающей логическое мышление в начальной школе при обучении родному языку и чтению, а также актуальность в настоящее время. Потому что сегодня дискуссионное обучение является одной из важнейших форм учебной деятельности, способствует повышению инициативности учащихся и развитию критического мышления. В современный развивающийся и все более зрелый век отказ от одних и тех же уроков, скучных для учителей и учеников, вместо использования технологов, проведение классных занятий с использованием электронных средств повышает интерес учащихся к науке. Это не только формирует у учащихся научное мировоззрение, но и развивает у учащихся такие качества, как активность, жажда знаний, быстрота мышления, отзывчивость.

Ключевые слова. Навык, творческий, учебник, периодический, традиционный, общественный, критерий, система.

Kirish. Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lgan yoshlarning ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg'or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo'lida xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo'nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, ilmiy tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir. Har qanday ta'lim jarayoni samarali bo'lishi uchun u ta'lim oladigan shaxsning qiziqish va ehtiyojlariga mos bo'lishi lozim. Bu barcha yoshdagi ta'lim oluvchilarga xos bo'lib, ayniqsa, kichik maktab yoshdagilar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababdan boshlang'ich sinf o'quvchilarini kreativ yondashuvlar asosida turli hayotiy vaziyatlarga tayyorlash murakkab vazifa sanaladi. Ta'kidlash joizki, "darsliklar mazmunini takomillashtirish fan bo'yicha muammoning qo'yilishi hamda echimini hal qilishda qatnashuvchi axborotlar mazmuni, oqimi va hajmini belgilash asosida amalga oshiriladi". Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun darsliklardagi mavjud xato va kamchiliklarni tuzatish maqsadida Respublika ta'lim markazi tomonidan "Darsliklarga taklif – 2020" telegram bot kanali tashkil etilib, unga 8 mingdan ortiq takliflar kelib tushgan. Shundan mutaxassislar tomonidan o'rinli deb aniqlangan 1600 ga yaqin takliflar ajratib olingan va darsliklarni davriylik asosida nashrga tayyorlash jarayonida ushbu takliflar inobatga olinmoqda. Albatta, bu kabi ishlar natijasida darsliklar sifati va mazmuni yanada takomillashadi. O'qituvchining ishini uslubiy nuqtai nazardan tartibga soluvchi asosiy hujjat, shubhasiz, 2022-yildan boshlab yangi tahrirga ega bo'lgan Milliy o'quv dasturi [1,24-b]. Milliy o'quv dasturida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli va ijodiy vazifalarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish muhim ta'lim natijalari sifatida e'lon qilingan, bu ijodkorlikni rivojlantirmasdan va tanqidiy fikrlashni shakllantirmasdan mumkin emas. Ushbu kompetensiyalar yuqori darajadagi ko'nikmalar bo'lib, mamlakatning tahliliy salohiyatini mustahkamlashni rag'batlantiradi. Biroq, ularga rasmiy baho berilmagan. Ommaviy maktab amaliyotida an'anaviy dars doirasida va ma'lum bir fan mazmuniga nisbatan ushbu kompetensiyalarni shakllantirish va baholash imkonini beradigan bunday pedagogik texnologiyalar va baholash vositalari mavjud emas. Bundan tashqari, bu kompetensiyalar ta'lim standartlari doirasida aniq tavsifga ega emas. Milliy o'quv dasturi tomonidan o'rnatilgan meta-fanni o'rganish natijalari va "4K" ko'nikmalarining xususiyatlarining o'zaro bog'liqligi ular juda yaqin va kesishgan degan xulosaga kelishimizga imkon beradi, shuning uchun "4K"ning shakllanish darajasini baholash vositalari. Ta'lim standartining meta-mavzu natijalarini baholash imkonini beradi.

Metodlar. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida [2,4-b] boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratilgan. Hozirgi kunda ilg'or xorijiy tajribalar asosida boshlang'ich sinf darsliklari yangidan "4K" modeli asosida tayyorlandi va ta'lim tizimiga tatbiq etildi. Xo'sh, "4K" modeli nima? "4K" modeli ta'lim berishga zamonaviy yondashuv bo'lib, ushbu yangi tajriba bilan o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi, o'z fikrini erkin bayon eta olishiga ko'proq ahamiyat beriladi. Bu metodologiya o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan bo'lib, quyidagi to'rt asosiy kompetensiyani o'z ichiga oladi:

1. Kollaboratsiya – jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirish. Bu ko'nikma asosida o'quvchilar hamkorlik qilishga, samarali fikr almashishga va o'zaro qo'llab-quvvatlashga o'rganadilar.

- ijtimoiy o'zaro ta'sir, ya'ni umumiy maqsadlarni muhokama qilish, muzokaralar olib borish, o'z harakatlarini boshqa odamlarning harakatlari bilan muvofiqlashtirish;

- o'z rejalari va g'oyalarni amalga oshirish uchun etakchilik ko'nikmalarini va o'z jamoasini shakllantirish qobiliyatini rivojlantirish;

2. Kommunikativlik – bu ko'nikma o'quvchilarning boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. O'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravshan ifodalash, tinglash va tushunish, ma'lumot berishda til vositalaridan unumli foydalanishni o'rganadilar.

- muloqotda cho'chimaslik va muloqotni uyushtira bilish qobiliyati, savollar berish va ularga javob berishga tayyorlik.

- muloqot maqsadi va mazmuniga, shuningdek, suhbatdoshga moslashish qobiliyati;
- muloqotchanlik maqsadlariga erishishda verbal va noverbal vositalardan foydalanish qobiliyati;

- muloqot jarayonidagi turli vaziyatlarni tushunish va ishonch darajasini oshirish;

3. Kreativ fikrlash – ijodiy fikrlash orqali o‘quvchilarda yangilik qilish qobiliyati rivojlanadi. Ular o‘z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo‘llashni o‘rganadilar, innovatsion echimlar topadilar va muammolarni ijodiy hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar.

- qiziquvchanlik - tevarak-atrofdagi olamga qiziqish va u haqida ko‘proq bilishga intilish, dunyo obyektlari o‘rtasidagi sabab-natija munosabatlarini aniqlash, axborotni mustaqil izlash va o‘z savollariga javob topish qobiliyati;

- tasavvur - ko‘plab original va nostandart g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyati;

- optimallashtirish - maqsadga tez va samarali erishish uchun bir nechta usullarni solishtirish qobiliyati;

4. Kritik fikrlash – bu o‘quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o‘z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar muammolarga tanqidiy nuqtayi nazardan yondashishni o‘rganadilar. Umuman, bu kompetensiyalar yanada samarali, zamonaviy va shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim muhitini yaratishga xizmat qilib, o‘quvchilarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish, ularga chuqur bilim va malakalar berish va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

- tahlil - topshiriqni alohida kichik vazifalarga bo‘lish, masalalarni echishning ma‘lum ketma-ketlikka ega bo‘lgan tizimli algoritmlarini yaratish qobiliyati;

- baholash – olinadigan ma‘lumotlarining sifatli qabul qilish qobiliyati;

- tushuntirish - o‘z nuqtayi nazarini dalillash, mantiqiy-bog‘liq izchil fikr bildirish;

- maqsadlarni belgilash – erishishga yo‘naltirilgan maqsadni to‘g‘ri shakllantirish, mavjud ma‘lumotlarni va uning etarililigini aniqlash, shu asosda mustaqil xulosalar chiqarish qobiliyati;

- o‘zini boshqara bilish - o‘z-o‘zini tekshirish, xulosalar asosida tuzatish va mulohaza yuritish (refleksiya);

- modellashtirish - amaliy vaziyatni sifatli tahlil qilish va vazifalarni hal qilish uchun vaziyatni mavhumdan ma‘lum model bilan almashtirish qobiliyati;

- o‘rganilayotgan predmetga turli nuqtali nazardan qarash amaliyoti;

- kuzatish asosida o‘lchovlarni rejalashtirish va amalda qo‘llash amaliyoti;

- muammolarni hal qilish malakalarini rivojlantirish;

- dalillarni ajrata olish, ularni shakllantirish va baholash qobiliyati;

- strategik fikrlash vazifalarini o‘z ichiga oladi.

Mulohaza. Yangi yaratilgan boshlang‘ich sinf darsliklarini ko‘zdan kechirar ekansiz, ularning sifati, dizayni va mazmuni tubdan yangilanganining guvohi bo‘lasiz. Shu o‘rinda yangi yaratilgan 2-sinf “Ona tili” darsligi misolida “4K” modelining o‘ziga xos xususiyatlari haqida to‘xtalib o‘tmoqchimiz. Boshlang‘ich sinf ona tili darsliklarida til qoidalarini ongli o‘zlashtirish uchun grafik va orfografik malakani egallashga zamin bo‘ladigan bilimlar tanlangan. Mazkur darslikda Xalq og‘zaki ijodi bo‘limida: Ertaklar – yaxshilikka etaklar, Afsona va rivoyatlar, Bir, ikki, o‘n olti kabi xalq ijodi namunalari keltirib o‘tilgan. Bunday manbalar orqali o‘quvchilarning jamoada ishlash, muloqotchanlik, ijodiy fikrlash hamda tanqidiy fikrlash tafakkurlarini rivojlantiradi. Masalan To‘maris afsonasini [5,114-b] namuna keltirish asnosida tushuntirib o‘tmoqchiman.

To‘maris

Bizning yurtimizda qadim zamonlarda massagetlar qabilasi yashagan ekan. Bu qabilani To‘maris ismli malika boshqargan vaqtlarda xalq juda boy-badavlat, tinch-totuv hayot kechirishar ekan. Massagetlar qo‘rqmas, botir xalq bolgan ekan... Mana shu matn orqali o‘quvchilarning 4k modeli qobiliyatlarini rivojlantirishimiz mumkin. Birinchidan, To‘marisning massagetlar qabilasini qanday boshqarganligi, xalq dardini eshitishi, chaqqonligi tufayli shunaqa natijaga, ya‘ni xalqning boy badavlat va tinch totuv yashay olishini taminlay olishga erishgan mard, jasur ayol ekanligi tushuntiriladi. Bu esa albatta kollaboratsiya ko‘nikmasi orqali amalga oshiriladi.

Ikkinchidan, o‘quvchilarni mavzu yuzasidan savol javob qilish orqali amalga oshirilishi

mumkin. 1. O'zbekiston hududida qadim zamonlarda qaysi qabila yashagan ekan? 2. To'maris kim va u qanday ayol edi? 3. Massagetlar ustiga kim yurish qildi? Shunga oxshagan savollarni o'quvchilarga berish orqali matnning qay darajada tushunganliklari aniqlab olinadi va bu orqali ularning kommunikativlik ko'nikmasi shakllantiriladi.

Uchinchidan, 2-sinf darsligida To'maris afsonasidan keyin o'quvchilar ko'z o'ngida xotirasida butun umr saqlanib qoladigan qilib tasvirlash maqsadida qaqbila rasmi tushirilgan. O'quvchilarga uyga vazifa berish jarayonida shu rasmni chizib kelish topshirig'i asosida ularning kreativ ko'nikmalarini rivojlantirishimiz mumkin.

To'rtinchidan, o'quvchilarning axborotini tanqidiy fikrlashga o'rgatish uchun qatorlararo ishlash orqali amalga oshirishimiz mumkin. Masalan aytishimiz mumkin, 1-qatordagi o'quvchilar matndagi ijobiy qahramonlarni, 2-qatordagi o'quvchilar esa salbiy qahramonlarni yozishlari va bu qahramonlar haqida o'z fikrlarini bildiradilar. Bu bilan biz o'quvchilar kretik ko'nikmasini shakllantira olishimiz mumkin.

Ijobiy qahramonlar	Salbiy qahramonlar
To'maris	Hukmdor Kir
Massaget qabilasi	Forslar

Xo'sh o'quvchilar biz qanday davlatda yashayapmiz? Bizning qabila boshlig'imiz (prezidentimiz) kim? Vatanimiz qaysi qabilaga o'xshaydi nima deb o'ylaysiz? Sizlar qaysi qahramonga o'xshagingiz keldi? Quyidagi savollarni berish orqali ularning qay darajda o'zlashtirganliklari hamda kretivlik qobiliyatlarini aniqlab olamiz. Hamda ularga to'g'ri tavsiyalar berib o'tamiz.

Xulosa va tavsiyalar. Xulosa qilib aytganda, "4 K" modeli asosida yaratilgan darsliklarda berilgan topshiriqlar o'quvchini mantiqiy kreativ fikrlashga, tadqiqot va tahlil qilishga, tanqidiy mulohaza yuritishga, ma'lumotlardan unumli foydalanishga, muloqot qilishga, tashabbuskorlikka va tizimli fikrlashga o'rgatadi. Shu bilan birga biz o'quvchilarga turli xildagi topshiriqlar va savol javoblar, aqliy hujumlar orqali ularning fikrlash qobiliyatlarini va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishimiz mumkin. Buning uchun o'qituvchidan sabrlilik, mahoratlik, qobiliyatlik, kommunikativlik, kreativlik, talabchanlik kabi sifatlar talab qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni. O'RQ-637-son 23. 09. 2020. Ta'lim to'g'risida (lex.uz)

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash" to'g'risida 2019-yil 29-aprel, 5712-sonli Farmoni.

3. Adizov B. R., Khamroev A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students // Ilmiy xabarnoma. – C. 69.1. Roziqov O., Mahmudov M., Adizov B. Umumiy didaktika, - Toshkent, 2009

4. Hamroyev A. Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limini ijodiy tashkil etish : Monografiya

5. Mavlonova K. 2-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi darsligi. Toshkent. 2023-yil

6 www.ziyounet.uz